

Implementace tematiky šoa do výuky literární výchovy na druhém stupni základních škol: hlavní závěry výzkumného šetření

Keywords: Shoah, Holocaust, teachers, lower-secondary schools, implementation, Literary Education, research survey

Klíčová slova: šoa, holokaust, učitelé, druhý stupeň základních škol, implementace, literární výchova, výzkumné šetření

Abstract

The main goal of the paper is to present the main results of mixed design research, which focused on finding out the opinions of Czech Language and Literature teachers on the implementation of the Shoah into the teaching of Literary Education at the lower-secondary schools. Based on the interviews conducted in the first, qualitative, phase, was compiled a questionnaire, the main research tool of the quantitative part of the research. The third, qualitative, phase of the research was attended by respondents who expressed an interest in commenting on the selected questionnaire items in more detail. Based on the synthesis of the results of all three research phases, it can be stated that teachers are aware of the potential of Literary Education for classifying events connoting the Shoah, but they are not entirely sure in choosing adequate methods that can be used in working with Shoah-snippets and they do not fully use the possibility to connect individual subjects or cross-sectional topics.

Hlavním cílem příspěvku je prezentovat hlavní výsledky výzkumu smíšeného designu, který se orientoval na zjištění názorů učitelů Českého jazyka a literatury na implementaci tematiky šoa do výuky literární výchovy na druhém stupni základních škol. Na základě rozhovorů realizovaných v rámci první, kvalitativní, fáze byl sestaven dotazník, hlavní výzkumný nástroj kvantitativní části výzkumu. Třetí, kvalitativní, fáze výzkumu se účastnili respondenti, kteří projevíli zájem podrobněji se k vybraným dotazníkovým položkám vyjádřit. Na základě syntézy výsledků všech tří výzkumných fází lze konstatovat, že učitelé si uvědomují potenciál literární výchovy pro zařazování událostí konotujících šoa, nejsou si však úplně jisti ve výběru adekvátních metod, které lze při práci s ukázkami s tematikou šoa využít, a rovněž zcela nevyužívají možnost propojovat jednotlivé předměty či průřezová témata.

Úvod

Cílem příspěvku je představit hlavní závěry, k nimž jsme dospěli v rámci výzkumného šetření, jehož cílem bylo zjistit názory učitelů Českého jazyka a literatury působící na druhém stupni českých základních škol na implementaci tematiky šoa do výuky literární výchovy. Motivací pro podniknutí takto zaměřeného výzkumného šetření byla zejména stálá aktuálnost fenoménu šoa (tento termín vnímáme jako prožívání událostí jedné linie druhé světové války z pozice židů, náboženské skupiny, i Židů, příslušníků národa) v současné společnosti: především míra rasismu, xenofobie, intolerance či antisemitismu. Dané lze doložit výsledky Due Enstadova výzkumu (viz Due Enstad 2017), v rámci něhož zjistil, že celkem 85 % respondentů, kteří sami sebe označili za židy/Židy a kteří se tohoto výzkumu zúčastnili, vnímá nárůst antisemitismu ve své zemi jako závažný problém. Souhlasíme s tvrzením Holého a kolektivu, že tematika šoa, „přispívá k udržování a obnovování dějinné a národní paměti. V době »zapomnění«, které ovládá nemalou část české a vlastně i evropské společnosti a jehož důsledkem může být lhostejnost, nebo dokonce popírání holokaustu, je to aktuální...” (Holý a kol. 2011, s. 6).

Jsme přesvědčeni, že literární výchova poskytuje vhodný implementační prostor pro integraci jevů konotujících šoa, poněvadž prostřednictvím prezentace takto orientovaných děl (ať již celých publikací například v rámci čtenářských dílen, nebo na základě úryvků uvedených v používaných čítankách) lze u žáků na druhém stupni základních škol rozvíjet žádoucí axiologické hodnoty, prostřednictvím literárně ztvárněné tematiky šoa jim lze předestřít pozitivní i negativní vzory jednání (srov. Giambastianiová 2020) nebo je možné jim tímto způsobem zprostředkovat principy demokracie v komparaci s totalitní formou vlády s důrazem na důležitost a zároveň i nesamozřejmost demokratického politického zřízení. V neposlední řadě se mohou recipienti prostřednictvím uměleckých šoa-vyprávění i poezie s danou tematikou naučit rozpoznat zárodky perzekučního či stigmatizačního jednání nejenom ze strany politických či jiných představitelů, což

může do určité míry zajistit, že se tyto nenávisné praktiky ve společnosti nerozvinou a že nedojde k jejich nežádoucímu prosazování.

Jsme si vědomi, že v rámci vzdělávacích programů (pro účely příspěvku míníme zejména *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, viz Faltýn a kol. 2021; dále jen RVP ZV) existují různé vzdělávací obory či průřezová témata, které lze vzhledem ke znění příslušných očekávaných výstupů, tedy uvedením, co by měl žák po absolvování daného stupně vzdělávání ovládat, pro integraci událostí šoa využít. Na prvním místě se nalézá předmět Dějepis, který je svou koncepcí pro implementaci v historii ukotvených událostí určen. Rovněž některé očekávané výstupy Výchovy k občanství (viz Faltýn a kol. 2021, s. 62–66) či vybraných průřezových témat (například Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchovy nebo Výchovy demokratického občana) s varováními, která nám fenomén šoa předestírá, korespondují (viz Faltýn a kol. 2021, s. 132–146). Zastáváme názor, že i literární složka vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura disponuje značnými možnostmi pro integraci tematiky šoa. K danému tvrzení jsme vedeni zejména přesvědčením, že recepcí uměleckých textů či poezie, v jejichž centru se vymezené téma nalézá, se mohou žáci s daným jevem seznámit, a to možná přístupnější formou (prostřednictvím četby) než například určitým osvojením si holých faktů, která jsou jim ve většině případů předávána v rámci Dějepisu či jiných odpovídajících vzdělávacích oborů. Jak jsme již naznačili, navíc žáci prostřednictvím takto zaměřených textů rozvíjí i své další kompetence a dovednosti, učí se kritickému myšlení, argumentaci či nahlížet na různé problémy z více úhlů pohledu. Tyto schopnosti podle našeho názoru nelze bez četby u žáků rozvíjet v dostatečné míře. Samozřejmě je důležité, aby texty, jež jsou žákům v dané oblasti předkládány, byly intencionální. Právě tato oblast literatury, která je svou kompozicí určena dětem a mládeži, může na čtenáře působit v dostatečné, žádoucí, míře, a to ve všech nastíněných oblastech, tedy včetně poznávání událostí šoa.

Pro určité zlepšení či navýšení implementace tematiky šoa do hodin literární výchovy na druhém stupni českých základních škol je důležité zjistit aktuální situaci ve vymezené oblasti, a to z pohledu učitelů.

Jsme přesvědčeni, že i přes určitou míru zastoupení ukázek s tematikou šoa v čítankách určených pro výuku na druhém stupni českých základních škol (podrobněji viz Mašát 2017) a i přes již zmíněnou korespondenci vybraných očekávaných výstupů určitých vzdělávacích oborů a průřezových témat uvedených v RVP ZV, sehrává stěžejní roli učitel literární výchovy, který je posledním článkem, který rozhoduje, co a v jaké míře bude součástí realizovaného kurikula (podrobněji viz Mašát 2019a).

Uvědomujeme si, že nelze vyžadovat obdobné zastoupení tematiky šoa (v rámci různých předmětů) v českém vzdělávacím systému tak, jak je tomu například v Izraeli (viz Mašát, Sladová 2019), poněvadž Česká republika je, na rozdíl od židovského státu, založena na jiných událostech či historických meznících. Určitá míra zastoupení fenoménu šoa by ale podle našeho názoru alespoň v realizovaném kurikulu uplatněna být měla, a to zejména vzhledem k možnému impaktu událostí šoa v okruhu rozvoje žádoucího profilu absolventů českého základního vzdělávání.

Výzkum, jehož cílem bylo zjistit názory učitelů Českého jazyka a literatury působících na druhém stupni základních škol v České republice, vnímáme jako výchozí bod ve směru zjištění současné situace v okruhu míry a způsobu zařazování tematiky šoa do výuky literatury. Hlavním výstupem výzkumného šetření je podání souhrnné zprávy o situaci v dané oblasti, na základě které bude možno realizovat určité kroky k možnému rozvoji integrace definovaných událostí do výuky daného vzdělávacího oboru na různých stupních vzdělávání nejenom v České republice.

Publikace, ve které by byly prezentovány názory příslušných pedagogů na zařazování událostí konotujících šoa do výuky literární výchovy v rámci povinného českého vzdělávání dosud nevznikla. Odborníci (zejména zahraniční) se věnují především představení nejvhodnějších metod, jakými lze žákům či studentům na různých stupních vzdělávání do jisté míry abstraktní fenomén šoa představit (například Drahiová 2015; Moisanová, Hirschová, Audetová 2015; Martin 2007; Tinberg 2005 či Tinberg, Weisberger 2014). Domníváme se

tedy, že námi realizovaný výzkum může zaplnit určitou mezeru v dané oblasti.

Metodologie výzkumu

Výzkumné šetření zaměřené na zjištění názorů učitelů vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura na druhém stupni základních škol na implementaci tematiky šoa do výuky literární výchovy se skládá ze tří částí (dvou kvalitativních a jedné kvantitativní). Výzkum je orientován zejména na oblast metod práce s textem, které učitelé ve výuce využívají, na názory daného okruhu učitelů na ukotvení termínu šoa v RVP ZV, na zjištění možného vlivu volnočasové četby pedagogů na způsob a míru implementace tematiky šoa do výuky literární výchovy a na vliv aprobace pedagogů na integraci jevů konotujících šoa. Výzkumné šetření smíšeného designu proběhlo v Kraji Vysočina. Tento český region byl vybrán záměrně, a to ze dvou důvodů:

- 1) nenachází se v něm univerzita, jež by se věnovala soustavné přípravě budoucích učitelů, tudíž jsme předpokládali jejich větší ochotu zapojit se do výzkumu
- 2) demografické složení regionu do jisté míry zajišťovalo, že se výzkumu zúčastní učitelé působící ve školách s vyššími stovkami až tisíci žáků, i ti ze škol vesnických.

Metodologie první (kvalitativní) části výzkumu

V první fázi výzkumu byla realizována interview s osmi učiteli literární výchovy působícími na příslušném stupni vzdělávání v Kraji Vysočina. Na základě informací získaných z rozhovorů byl sestaven dotazník, hlavní výzkumný nástroj druhé, kvantitativní výzkumné fáze.

Tabulka 1 zobrazuje rozložení počtu učitelů působících na druhém stupni základního institucionálního vzdělávání v celé České republice v komparaci s Krajem Vysočina. Při stanovení velikosti vzorku pro první fázi výzkumného šetření jsme vycházeli ze statistického vzorce

pro minimální počet respondentů při kvalitativním výzkumném šetření, $N_{min} = 0,1 * \sqrt{\text{počet}}$. (Chráska 2007, s. 26) V rámci prezentovaného výzkumu se jedná o 4 učitele. Abychom zajistili větší variabilitu odpovědí, zvolili jsme 8 respondentů.

Tab. 1. Počet učitelů na druhém stupni základních škol v České republice a v Kraji Vysočina (v tisících). Přepočteno na plné úvazky¹

Česká republika	Kraj Vysočina
30 552,5	1 589,9

Metodologie druhé (kvantitativní) části výzkumu

Na webových stránkách *Školského portálu Kraje Vysočina* je dostupný kompletní seznam základních škol v daném regionu. Na základě zmíněného volně dostupného dokumentu jsme prostřednictvím e-mailu oslovili ředitele všech 134 úplných základních škol s prosbou o přeposlání odkazu na webový dotazník všem učitelům Českého jazyka a literatury v dané instituci.

Před začátkem kvantitativní fáze výzkumu jsme stanovili rozsah vzorku respondentů na bázi kvótního výběru. Kvóty byly sestaveny na základě dokumentu *Pedagogičtí pracovníci v regionálním školství podle dat z Informačního systému o platech (dále ISP)*, který je dostupný na stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Kvótní výběr byl stanoven na základě genderu učitelů, jejich věku a délky jejich dosavadní pedagogické praxe. Tabulka 2 prezentuje nominální a procentuální zastoupení respondentů druhé fáze výzkumu. Samozřejmě bylo dodrženo i rozložení respondentů na základě genderu.

¹ Převzato z dokumentu *Pedagogičtí pracovníci v regionálním školství podle dat z Informačního systému o platech (ISP)*. Údaje jsou aktuální ke konci roku 2017.

Tab. 2. Celkové nominální a procentuální rozložení respondentů v rámci druhé fáze výzkumného šetření podle věku učitelů a jejich délky dosavadní pedagogické praxe.

Věk učitelů	Zastoupení nominálně	Zastoupení procentuálně	Délka praxe	Zastoupení nominálně	Zastoupení procentuálně
do 24 let	1	1,3	do 2 let	10	12,5
25–29 let	10	12,5	3–6 let	11	13,8
30–34 let	11	13,8	7–12 let	6	7,5
35–39 let	10	12,5	13–19 let	20	25
40–44 let	11	13,8	20–27 let	11	13,8
45–49 let	11	13,8	28–32 let	9	11,3
50–54 let	10	12,5	32 let	14	17,5
55–59 let	10	12,5			
60–64 let	6	7,5			
65+ ... let	0	0			
Celkem	80	100	Celkem	80	100

Celkový počet testovaných učitelů v rámci naplnění kvót je 114: viz $n = t_a^2 \cdot p(1-p) / d^2$. (Chráška 2017, s. 22) Suma byla získána na základě odhadu rozsahu výběru v případě nominálních nebo ordinálních dat při požadované relativní přesnosti 4 %, při koeficientu spolehlivosti 95 % a při relativní četnosti 0,05. (Chráška 2017)

Je nutno zdůraznit, že uvedený počet kvótně koresponduje s celkovým počtem učitelů všech aprobačních profesně působících na druhém stupni základních škol v Kraji Vysočina. Domníváme se, že právě na základě této skutečnosti nedošlo k naplnění kvótního zastoupení respondentů, dosáhli jsme počtu 80 kompletně vyplněných dotazníků. Specifické statistiky vztahující se k počtu učitelů vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura v Kraji Vysočina neexistují. Výzkumným nástrojem kvantitativní části bádání byl online dotazník, který si zobrazilo celkem 132 pedagogů, 80 respondentů jej vyplnilo celý. Z uvedeného vyplývá, že jeho návratnost je 60,6 %. Celková reliabilita dotazníku stanovená podle koeficientu reliability na základě standardizovaného Cronbachova alfa je 0,863. Míru celkové vnitřní konzistence dotazníku lze tedy považovat za dobrou.

Před začátkem kvantitativní výzkumné fáze byly stanoveny čtyři hypotézy.

- 1) Učitelé Českého jazyka a literatury s druhým (dalším) aprobačním oborem Dějepis vykazují vyšší index míry implementace (IMI; viz dále) než učitelé s jiným aprobačním vzdělávacím oborem.
- 2) Učitelé Českého jazyka a literatury, kteří v rámci volnočasové četby vyhledávají různé knihy s historickou tematikou, vykazují vyšší IMI než ostatní učitelé.
- 3) Učitelé Českého jazyka a literatury – muži vykazují vyšší IMI než učitelé Českého jazyka a literatury – ženy.
- 4) Učitelé Českého jazyka a literatury s praxí dvacet let (včetně) a více vykazují vyšší IMI než učitelé s praxí devatenáct let a méně.

Vyhodnocení hypotéz bylo založeno na námi definovaném indexu míry implementace (IMI), který je vykazován numerickou hodnotou a jenž se skládá z vybraných dotazníkových položek. Jedná se o otázky orientované na oblast:

- výběru knih s tematikou šoa, které respondent přečetl – možnost více voleb;
- výběru iniciativ zabývajících se odkazem šoa, které učitel zná – možnost více voleb;
- práce s jinými materiály než s čítankami, které vyučující využívá pro prezentaci problematiky šoa žákům – možnost více voleb;
- výběru metod používaných při práci s tematikou šoa – možnost více voleb.

V závislosti na počtu vybraných možností u příslušných dotazníkových položek získali respondenti body (jedna možnost = jeden bod). Poté byly získané body sečteny (účastníkům výzkumu bylo uděleno tolik bodů, kolik u příslušných otázek zaškrtili odpovědí), IMI tedy vykazuje osobní iniciativu vzdělavatelů v oblasti tematiky šoa.

Pro formulaci hypotézy (1) učitelé Českého jazyka a literatury s druhým (dalším) aprobačním oborem Dějepis vykazují vyšší IMI než učitelé s jiným aprobačním vzdělávacím oborem nás vedl předpoklad, že vyučující vzdělávacího oboru Dějepis určitým způso-

bem implementují své poznatky z historie i do jiných vzdělávacích oborů.

Východiskem hypotézy (2) učitelé Českého jazyka a literatury, kteří v rámci volnočasové četby vyhledávají různé knihy s historickou tematikou, vykazují vyšší IMI než ostatní učitelé bylo naše přesvědčení, že učitelé, kteří v rámci své volnočasové četby vyhledávají texty s historickou tematikou, nějakým způsobem se svými postřehy z četby seznamují žáky v hodinách literární výchovy, které vedou.

Hypotézu (3) učitelé Českého jazyka a literatury – muži vykazují vyšší IMI než učitelé Českého jazyka a literatury – ženy jsme postulovali na základě předpokladu, že muži mají větší zájem o válečné události než ženy. Rovněž jsme byli ovlivněni genderovými studiemi v rovině nalezení možných rozdílů v různých aspektech života mužů a žen. Například McClelland (in Kučerová 2006) spojuje mužskou identitu s mocí a agresivitou, ženskou s projevy péče. Meadová (1967) polemizuje s hypotézou, podle které si chlapci v dětství uvědomí fakt, že nikdy nepřivedou na svět nový lidský život, tak jako dívky, což má být důvodem, proč jsou chlapci a muži více koncentrováni na výkon a více závislí na úspěchu. Kučerová (2006, s. 8) poznamenává, že „svět mužů a žen můžeme chápat jako dvě odlišné kultury.“ Onu kulturu vymezuje několika oblastmi, do nichž lze zařadit „jazyk, hodnoty, ideje, normy, artefakty, myšlení, symbolické systémy, naučené chování, společenské statusy, kulturní vzorce, sociokulturní regulativy (obyčej, mravy, zákony, tabu), prožívání (emoce), vztahy a jejich utváření, kreativitu, prožívání sexuality, jazyk oblékání.“ (Kučerová 2006, s. 37) Jsme si vědomi, že z důvodu nerovnoměrného zastoupení žen a mužů v českém vzdělávacím systému, a tím pádem i k nestejnému rozdělení respondentů v rámci výzkumu, nelze výsledek této hypotézy zobecňovat.

Východiskem hypotézy (4) učitelé Českého jazyka a literatury s praxí dvacet let (včetně) a více vykazují vyšší IMI než učitelé s praxí devatenáct let a méně bylo naše přesvědčení, že učitelé s praxí 20 let (včetně) a více disponují určitou sumou materiálů k předmětům, které vyučují, tudíž v teoretické rovině mají více času pro sebevzdělávání

v dalších oblastech. (Jsme si vědomi, že tato hypotéza je založena na předpokladu, že se daná skupina učitelů chce dále aktivně (sebe)vzdělávat, a to například i v jiných oblastech, než pro které má aprobaci.) Tento náš předpoklad potvrdili respondenti účastníci se první (kvalitativní) výzkumné fáze s vyšší pedagogickou praxí.

Metodologie třetí (kvalitativní) části výzkumu

Rozhovory v rámci třetí (kvalitativní) výzkumné fáze byly polostrukturované – struktura byla dána dotazníkovými položkami, ke kterým se vyučující chtěli vyjádřit. Na tomto místě je nutné podotknout, že výzkumník neměl možnost složení zájemců třetí části výzkumného šetření ovlivnit. Zúčastnili se jí učitelé, jejichž motivace pramenila z potřeby podat pozitivní zprávu o vlastních zkušenostech s implementací problematiky šoa do výuky, proto nelze výsledky této části výzkumu zobecňovat.

Závěry výzkumného šetření

První, kvalitativní fáze

Na základě výsledků polostrukturovaných rozhovorů, které proběhly v rámci první, kvalitativní, výzkumné fáze lze konstatovat, že stěžejními faktory, které ovlivňují míru implementace tematiky šoa do výuky literární výchovy na druhém stupni základních škol, je možné rozdělit do čtyř oblastí:

- 1) ukázky obsažené v používaných čítankách;
- 2) osobní motivace učitelů (vnitřní, tedy snaha předat žákům varování, které fenomén šoa poskytuje, i vnější, tedy určitým tlakem společnosti, nebo učivem uvedeným v RVP ZV);
- 3) informovanost o českých i zahraničních institucích, které se zabývají odkazem fenoménu šoa;
- 4) znalost současné intencionální literatury s tematikou šoa (podrobněji viz Mašát 2019b).

Druhá, kvantitativní fáze

Učitelé integrují tematiku šoa nejčastěji do 9. ročníku základních škol, přičemž míra implementace daného fenoménu se s klesajícími ročníky snižuje. Tato situace je způsobena zejména uplatněním a rozložením ukázek s tematikou šoa v čítankách pro druhý stupeň základních škol, které učitelé využívají, určitou psychickou a kognitivní vyspělostí žáků z posledního ročníku základního vzdělávání a zařazením tématu druhá světová válka do tohoto ročníku do RVP ZV u předmětu Dějepis (viz Faltýn a kol. 2021, s. 61).

Vzdělávací obor Dějepis se jeví testovaným učitelům jako nevhodnější pro prezentaci událostí, které šoa konotují. Na základě vyhodnocení dotazníků lze konstatovat, že literární výchova obdržela značné množství voleb (88,8 %). Tato situace je podle našeho názoru do značné míry zkreslující, protože může být ovlivněna orientací výzkumného šetření ve spojení se snahou respondentů odpovědět tak, jak se nejspíše očekává (tzv. sociální žádoucnost).

Většina respondentů zastává názor, že téměř všechna průřezová témata, tedy Osobnosti a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Multikulturní výchova, jsou vhodná pro integraci fenoménu šoa.

Testování učitelé při prezentaci literárně ztvárněné tematiky šoa nejčastěji využívají metodu diskuse (95,1 %). Nadpoloviční většina učitelů rovněž využívá metodu vyhledávání informací (86,3 %), práci ve dvojici (55 %), přečtení textu (87,6 %) či metody specificky orientované na rozvoj kritického myšlení žáků (například brainstorming, podvojný deník, myšlenkovou mapu nebo pětílístek; 72,5 %). Méně voleb než výše uvedené metody získala komparace textů (45 %) nebo srovnání literární předlohy a jejího divadelního či filmového zpracování (40 %). Tato situace je podle našeho názoru zapříčiněna především časovou náročností uplatnění těchto metod v reálné výuce a také z důvodu určité náročnosti pro žáky základních škol.

Ve většině případů se respondenti domnívají, že projektové vyučování (95,1 %) a tvůrčí psaní (53,8 %) představují vhodné metody pro práci s literárně ztvárněnou tematikou šoa. Metodu dramatizace

považuje za vhodnou v rámci aplikace fenoménu šoa celkem 35,3 % testovaných učitelů. Sami pedagogové však využívají pouze některé ze zmíněných metod, a to zejména z důvodu časové náročnosti jejich integrace do výuky pramenící nejenom z nutnosti poskytnout žákům dostatečný časový prostor pro samotnou práci v rámci uvedených metod, ale i z nutnosti žákům, kteří se ve většině případů s těmito metodami ve výuce nesetkali, tyto metody představit.

Nejvyužívanějšími čítankovými řadami podle odpovědí učitelů, kteří se účastnili kvantitativní výzkumné fáze, jsou ty od nakladatelství Fraus (53,8 %) a Státního pedagogického nakladatelství (43,8 %). Více než tři čtvrtiny učitelů uvedly, že ukázky z využívaných antologií vybírá a téměř pětina pedagogů čítanky ve výuce literární výchovy nevyužívá.

Všechny stanovené hypotézy byly zamítnuty. Nebyla tedy prokázána závislost mezi genderem učitelů, jejich (ne)aprobací pro vzdělávací obor Dějepis, jejich volnočasovou četbou a délkou jejich dosavadní pedagogické praxe a mírou implementace tematiky šoa do hodin literární výchovy, které vedou. Na základě zamítnutí těchto hypotéz lze konstatovat, že bude nutné podniknout určitou cílenou intervenci ve vzdělávání všech učitelů v oblasti práce s literárně ztvárněnou tematikou šoa (například v okruhu vhodných textů, v oblasti výběru přiměřených současných intencionálních děl s tematikou šoa a podobně). Rovněž jsme přesvědčeni, že by bylo vhodné poskytnout vzdělavatelům určitý souhrn, kde naleznou různé materiály, které jsou poskytovány institucemi, jež se zabývají odkazem fenoménu šoa. V neposlední řadě zastáváme názor, že by bylo žádoucí podpořit vznik specificky orientovaných učebních materiálů využitelných v různých vzdělávacích oborech či průřezových tématech.

Při triangulaci dat, v rámci které jsme analyzovali celkem 134 školních vzdělávacích programů (dále ŠVP) škol, jejichž ředitelům byla zaslána žádost o přeposlání odkazu na webový dotazník učitelům Českého jazyka a literatury působícím v daném vzdělávacím zařízení, jsme zjistili, že pojem šoa není ukotven v žádném tomto dokumentu. Tato skutečnost nás tedy vede k zamyšlení se nad příčinami množství pozitivních odpovědí (44) respondentů v oblasti v oblasti žádoucího

(či chtěného) ukotvení pojmu šoa do RVP ZV Podle našeho názoru je míra kladných odpovědí dána zejména orientací výzkumného šetření na danou problematiku. Rovněž si lze položit otázku, proč testování učitelé nepodnikli určité kroky k ukotvení termínu šoa alespoň do příslušných ŠVP, když RVP ZV udává pouze určité rámce v oblasti českého základního vzdělávání, přičemž ponechává jednotlivým školám značný prostor pro sestavení jejich školních vzdělávacích dokumentů.

Třetí, kvalitativní fáze

Výsledky polostrukturovaných rozhovorů (struktura byla dána dotazníkovými položkami, ke kterým se respondenti chtěli podrobněji vyjádřit) nelze zobecňovat, a to především proto, že účastníci této výzkumné fáze projeví iniciativu v oslovení výzkumníka s tím, že by se chtěli podělit o své, zejména pozitivní, zkušenosti s implementací událostí konotujících šoa do výuky literární výchovy. Hlavním přínosem této výzkumné fáze je podle našeho názoru předávání zkušeností z reálné výuky mezi učiteli vzájemně. Přestože byly některé názory a zkušenosti respondentů velmi zajímavé, z důvodu jejich výpovědní hodnoty v kontextu cíle výzkumného šetření, respektive našeho příspěvku, nepovažujeme za důležité je zde uvádět (podrobněji viz Mašát, Sladová 2020).

Závěr

Cílem příspěvku bylo prezentovat stěžejní závěry z podniknutého výzkumného šetření orientovaného na zjištění názorů učitelů vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura profesně působících na druhém stupni základních škol v Kraji Vysočina na implementaci tematiky šoa do výuky literární výchovy. Daný region České republiky byl vybrán proto, že v něm absentuje vysoká škola věnující se vzdělávání budoucích pedagogů a také kvůli jeho demografickému složení.

V rámci představení metodologie smíšeného výzkumného šetření jsme detailně popsali způsob realizace všech tří výzkumných fází.

První, kvalitativní, část výzkumu sloužila zejména k vzhledu do situace integrace fenoménu šoa do výuky literatury na zmíněném stupni vzdělávání. Výsledky polostrukturovaných interview, výzkumného nástroje této fáze výzkumu, tvořily základ pro sestavení dotazníku, hlavního výzkumného nástroje druhé, kvantitativní výzkumné části. Mezi hlavní faktory ovlivňující implementaci událostí šoa do výuky literární výchovy patří podle učitelů, s nimiž byl veden rozhovor, ukázky obsažené v používaných čítankách a motivace vzdělavatelů.

Před začátkem druhé, kvantitativní, výzkumné fáze byl stanoven požadovaný kvótní počet respondentů. Vypočítané kvóty bohužel nebyly naplněny, a to zejména z důvodu neexistence statistik, které by se zabývaly pouze počtem učitelů Českého jazyka a literatury působících na druhém stupně základního vzdělávání v Kraji Vysočina. Z tohoto důvodu byl tedy stanovený kvótní počet učitelů nadhodnocený. Podle odpovědí respondentů účastnících se kvantitativní výzkumné fáze lze konstatovat, že tato skupina pedagogů zařazuje tematiku šoa nejčastěji do 9. ročníku základní školy, přičemž nejvhodnější je podle nich předmět Dějepis. Respondenti si uvědomují i potenciál většiny průřezových témat v dané oblasti či nutnost ukotvit pojem šoa do RVP ZV.

Třetí, kvalitativní, výzkumné fáze se zúčastnili respondenti, kteří projeví zájem podrobněji se k vybranými dotazníkovým položkám vyjádřit. Proto nelze výsledky této výzkumné fáze zobecňovat a nelze z nich vyvodit ani relevantní závěry v souvislosti s cílem příspěvku. Na druhou stranu účast učitelů v rámci této fáze dokládá, že si někteří z nich uvědomují nutnost seznamovat žáky s událostmi konotujícími šoa.

Výzkumné šetření bylo realizováno s cílem zjistit aktuální situaci na poli implementace fenoménu šoa do výuky literární výchovy na druhém stupni základních škol. Na základě prezentovaných výsledků bude možno podniknout určité kroky ke zvýšení míry zařazování událostí jedné linie druhé světové války do výuky literatury na daném stupni vzdělávání, a to cíleně. Samozřejmě se nabízí rozšířit představený výzkum i na učitele vymezeného vzdělávacího oboru, respektive literární výchovy, působících na druhém stupni základních škol či na

jiných adekvátních stupních vzdělávání v jiných regionech České republiky či v zahraniční, nebo výzkumné šetření rozšířit i o zjištění názorů definovaného okruhu pedagogů z jiných stupňů vzdělávání. Při zachování identické metodologie výzkumu by vzájemná komparace výsledků mohla poskytnout vzhled do případných rozdílů v míře a způsobu integrace fenoménu šoa do výuky literární výchovy napříč různými českými regiony či v komparaci se zahraničními zkušenostmi.

Literatura

- Drahiová P., 2015, *L'expérience de l'enseignement de la Shoah en France par des professeurs de collège et de lycée: un analyseur de l'expertise professionnelle face à une question socialement vive* [disertační práce]. Online: <http://www.theses.fr/2015PA100077>.
- Due Enstad J., 2017, *Antisemitic Violence in Europe, 2005–2015. Exposure and Perpetrators in France, UK, Germany, Sweden, Denmark and Russia*. Oslo: University of Oslo.
- Faltýn J. a kol., 2021, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání.
- Giambastianiová V., 2020, *Children's Literature and the Holocaust*. „Genealogy” 4(1), s. 1–9.
- Holý J. a kol., 2011, *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis.
- Chráská M., 2007, *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada.
- Chráská M., 2017, *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada.
- Kučerová J., 2006, *Muži a ženy v mužské kultuře: se zaměřením na vzdělávání a profesní život* [bakalářská práce]. Online: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/7022>.
- Martin K., C., 2007, *Teaching the Shoah: Four Approaches That Draw Students*. „The History teacher” 40(4), 493–502.
- Mašát M., 2019a, *K implementaci tematiky šoa do výuky literární výchovy z pohledu učitelů*. „Paidagogos” 1(3), s. 35–61. Online: <http://www.paidagogos.net/issues/2019/1/article.php?id=3>.
- Mašát M., 2017, *K uplatnění tematiky šoa v literárních čítankách pro druhý stupeň základních škol*. „Jazyk – literatura – komunikace” 2, s. 68–78. Online: <http://jlk.upol.cz/index.php/cislo-2-2017>.
- Mašát M., 2019b, *K vybraným faktorům implementace tematiky šoa do výuky literární výchovy*. In *Inovativne trendy v odborových didaktikách. Prepojenie teórie a praxe výučbových stratégií kritického a tvorivého myslenia*. Nitra: Pedagogická fakulta UKF v Nitre, s. 451–456.

- Mašát M., Sladová J., 2020, *Implementace tematiky šoa do výuky literární výchovy na druhém stupni základní školy: prezentace výsledků třetí fáze výzkumného šetření*. In *Recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference MMK 2020: Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky* (s. 394–400). Hradec Králové: Magnanimitas.
- Mašát M., Sladová J., 2019, *Representations of Shoah and Holocaust Terms in Selected Curriculum Documents: A Teacher's Perspective*. „Universal Journal of Educational Research” 7(2), 457–462.
- Meadová M., 1967, *Male and Female: A Study of the Sexes in a Changing World*. New York: William Morrow and Company Publishers.
- Moisanová S., Hirschová S., Audetová G., 2015, *Holocaust Education in Quebec: Teacher's Positioning and Practices*. „McGill Journal of Education” 50(2–3), s. 247–268.
- Tinberg H., 2005, *Taking (and Teaching) the Shoah Personally*. „College English” 68(1), 72–89.
- Tinberg H., Weisberger R., 2014, *Teaching, Learning and the Holocaust. An Integrative Approach*. Bloomington: Indiana University Press.